

doi: 10.32612/uw.2543618X.2019.pp.159-182

Przegląd Środkowo-Wschodni, 4, 2019

ISSN 2543-618X eISSN 2545-1324

Nr art. 20190408

Data przesłania: 07.02.2018

Data akceptacji: 23.05.2018

Юрый Бачышча

Беларускі дзяржаўны архіў-музей
літаратуры і мастацтва
baczyszcz@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9501-7400

Андрэй Унучак

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
unuchak@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7552-2450

Пратэстанцкая царква і беларускі нацыянальны рух у Заходняй Беларусі (1918–1939)

Kościół protestancki i białoruski ruch narodowy na Białorusi Zachodniej (1918–1939)

Wielu działaczy białoruskich w Polsce w okresie międzywojennym traktowało protestantyzm jako „białoruski kościół narodowy”. W danej publikacji podjęto próbę przeanalizowania sytuacji językowej i narodowej wewnątrz Kościoła protestanckiego, poddano analizie wydawnictwa protestanckie w języku białoruskim. Autorzy poświęcają wiele miejsca niektórym ważnym postaciom białoruskiego ruchu ewangelickiego, które przyczyniły się do narodowego i duchowego odrodzenia Białorusinów. Byli nimi pasterze Łukasz Dziekuć-Malej i Jan Piotrowski. Autorzy doszli do wniosku, że w okresie międzywojennym na ziemiach zachodniobiałoruskich procesy narodotwórcze i ewangeliczne odbywały się jednocześnie. Niektórzy przedstawiciele ruchu ewangelickiego dążyli do uczynienia z protestantyzmu kościoła narodowego Białorusinów. Używano języka białoruskiego w działalności duszpasterskiej, utożsamiano działalność ewangeliczną z działalnością na rzecz kultury i języka białoruskiego. Część inteligencji białoruskiej traktowała protestantyzm jako Kościół, który nie będzie dzielił Białorusinów na „Polaków” i „Rosjan”, jak to często miało miejsce w przypadku katolicyzmu i prawosławia. Wszakże plany te nie zostały zrealizowane. Wśród wiernych ruchu protestanckiego

zabrakło osób sympatyzujących z białoruskością. Ponadto znaczna część inteligencji białoruskiej ciążyła ku ateizmowi. Związki protestantyzmu z ruchem białoruskim do dziś są słabo zbadane.

Слова ключowe: Białoruś, protestantyzm, naród, ruch narodowy, Kościół

Гістарыяграфія

Пытанне пра сувязі беларускага руху з пратэстантызмам не новае для беларускай гістарыяграфіі. Толькі ў XXI стагоддзі шэраг аўтараў прысвяцілі гэтай тэме свае працы¹. Юры Туронак таксама закранаў тэму ўзаемасувязей пратэстантызму і беларускага руху². У асноўным ён пісаў пра пратэстанцкія выданні, якія з'яўляліся пачынаючы з 1920-х гадоў.

Адным з першых, хто звярнуў увагу на гэтую тэматыку, паказаў яе маштабы і абзначыў прадмет даследавання, быў А. Латышонак. У 2003 годзе ў спецыяльным нумары часопіса «Спадчына», прысвечаным 450-годдзю Рэфармацыі ў Беларусі, быў надрукаваны яго агляд «Беларускія палітыкі і пратэстанты. Ад „Гомона” да Грамады»³. Гісторык акрэсліў галоўную прычыну, па якой беларускія дзеячы звярнулі свае погляды ў бок пратэстанцкай царквы, а менавіта на канфесійную раз'яднанасць беларусаў як перашкоду на шляху фарміравання сучаснай нацыі. Як адзначыў А. Латышонак,

---

¹ *Пратэстанцкая царква і беларускі нацыянальны рух на пачатку XX ст.: артыкулы і ўспаміны*, Мінск 2006; А. Пашкевіч, *Пратэстантызм і беларускі нацыяналізм у міжваеннай Польшчы*, „Arche” 2007, № 5, с. 42–56; Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі: зборнік матэрыялаў, артыкулаў і дакументаў, Брэст 2011; Ю. Бачышча, *Дзейнасць царквы мэтадыстаў на ніве беларускага адраджэння ў 20–30-я гг. XX ст.* [у:] *Евангельская Царква Беларусі: гісторыя і сучаснасць. Зборнік матэрыялаў міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі*, Мінск 2014, с. 186–205; У. Русецкі, *Пастар Станіслаў Нядзьвецкі і евангельскае прабуджэнне на паўночным захадзе Беларусі*, Мінск 2017.

² Ю. Туронак, *Мадэрная гісторыя Беларусі*, Vilnius 2006, с. 296–297, 346–347.

³ А. Латышонак, *Беларускія палітыкі і пратэстанты. Ад «Гомона» да Грамады*, «Спадчына» 2003, № 1, с. 69–71.

з моманту зараджэння беларускага нацыянальнага руху было відавочна, што праваслаўе і каталіцтва падзялілі беларусаў не толькі канфесіянальна, але і навязвалі рускую і польскую нацыянальныя ідэнтычнасці. Каб выйсці з гэтай тупіковай для нацыянальнага руху сітуацыі, беларуская інтэлігенцыя, у асноўным рэлігійна індыферэнтная, пачала шукаць «трэці шлях». Спачатку лідары беларускага руху звярнуліся да уніі, а калі гэта не прынесла жаданага выніку – да пратэстантызму.

Значная частка беларускай інтэлігенцыі першай паловы ХХ стагоддзя лічыла царкву «чужой» нацыянальнаму адраджэнню⁴. Прычына гэтага была ў тым, што хрысціянства ў Беларусі было «польскім» або «рускім». Як адзначаў адзін з аўтараў гэтага артыкула, «пры сваіх абмежаваных магчымасцях, мэтадысты Заходняй Беларусі зрабілі даволі значны ўнёсак у развіццё беларускамоўнага пратэстанцкага друку і беларускай культуры ў цэлым». Былі знойдзены пацвярджэнні таго, што заходнебеларуская пратэстанцкая інтэлігенцыя ў 1930-я гады ставіла перад сабой задачу «ўтварыць пачатак Хрысціянскае Беларускае Царквы, на асновах мэтадыстычных»⁵.

У. Ляхоўскі і А. Чарнякевіч, пішучы пра гродзенскі эпізод у жыцці пастара Лукаша Дзекуць-Малея, канстатуюць, што ён «зьяўляўся адным зь першых пратэстанцкіх сьвятароў, які сьвядома далучыўся да нацыянальнай справы»⁶. На іх думку, гэта далучэнне адбылося ў 1918 годзе, калі баптысцкі пастар Л. Дзекуць-Малей стаў актыўным беларускім дзеячам на Гродзеншчыне.

У. Русецкі, біёграф радашковіцкага пастара царквы хрысціян веры евангельскай Станіслава Нядзвецкага, прыйшоў да вываду, што ў пачатку ХХ стагоддзя погляд кіраўнікоў беларускага нацы-

⁴ Ю. Бачышча, *Царква і нацыя* [у:] *Лукаш Дзекуць-Малей...*, с. 36–45.

⁵ Ю. Бачышча, *Дзейнасць царквы...*, с. 204.

⁶ У. Ляхоўскі, А. Чарнякевіч, *Гродзенскі «эпізод» жыцця пастара Лукаша Дзекуць-Малея* [у:] *Лукаш Дзекуць-Малей...*, с. 110–121.

янальнага руху быў звернуты ў бок пратэстантызму. Евангельскае хрысціянства, таксама як і беларуская дзяржаўнасць, у пачатку XX стагоддзя перажывала час адраджэння: узнікалі царквы баптыстаў, евангельскіх хрысціян, адвентыстаў і метадыстаў. У той жа час узнікла ідэя «беларускай нацыянальнай царквы, г. зн. царквы, для якой неаб'якавы лёс беларусаў як народу. Патэнцыйна такой царквой маглі стаць пратэстанты»⁷.

Такім чынам, як відаць з кароткага гістарыяграфічнага агляду, гісторыкі, якія займаюцца гісторыяй пратэстантызму ў Заходняй Беларусі, фактычна прыходзяць да аднаго агульнага вываду. Каротка сфармуляваць яго можна наступным чынам: у асяроддзі заходнебеларускай інтэлігенцыі міжваеннага перыяду было актуальным пытанне «беларускай нацыянальнай царквы», і многія яе прадстаўнікі бачылі пратэстантызм у гэтай ролі. Такая пазіцыя, сярод іншага, грунтавалася на тым, што заходнебеларускія пратэстанты міжваеннага часу бралі ўдзел у працэсах фарміравання беларускай нацыі, а многія прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі былі членамі пратэстанцкіх царкваў або прынамсі наведвалі пратэстанцкія набажэнствы.

Моўнае і нацыянальнае пытанне ў пратэстанцкай царкве

Яшчэ ў часы Расійскай імперыі царскія ўлады праводзілі даследаванне моўнай сітуацыі ў пратэстанцкіх царквах, іх цікавіла не толькі мова набажэнства, але і мова «хатняга ўжытку»⁸. У выніку сабраных звестак высветлілася, што, напрыклад, у Віцебскай губерні лютэране і баптысты пераважна карысталіся нямецкай і латышскай мовамі⁹.

Так, у полацкай евангельска-лютэранскай царкве ў адну нядзелю набажэнства было на нямецкай, а ў другую – на латышскай мове.

---

⁷ У. Русецкі, *Пастар Станіслаў...*, с. 17.

⁸ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, ф. 1430, воп. 1, спр. 47850, арк. 1.

⁹ *Ibidem*, арк. 2–5.

У полацкім прыходзе было каля 300 немцаў, якія ў асноўным жылі ў горадзе, і 900 латышоў, якія жылі ў Полацкім і Лепельскім паведах. Таму набажэнствы адбываліся на дзвюх мовах¹⁰.

Евангельска-лютэранскі пастар з Дзвінска (цяпер Даўгаўпілс (Латвія)) паведамляў віцебскаму губернатару, што яго духоўная ўлада распаўсюджвалася на Дзвінск і частку Дзвінскага павета, а таксама на Дрысенскі павет. Пісаў, што вернікі па мове і нацыянальнасці немцы і латышы. У Дзвінску роўна палова на палову немцы і латышы. У Дзвінскім павеце латышы складалі 85% вернікаў, а немцы – 15%. Набажэнствы ў Дзвінску і Краслаўцы Дзвінскага павета адбываліся на нямецкай і латышкай мовах, у Дзвінскім павеце – толькі па-латышску¹¹.

Падсумоўваючы інфармацыю па баптыстах віцебскі губернатар у другой палове 1910 года паведамляў у дэпартамент духоўных спраў Міністэрства ўнутраных спраў Расійскай імперыі, што рэфарматаў у Віцебскай губерні не было. Што да баптыстаў, то ў Дзвінску іх налічвалася 28 чалавек, у Дзвінскім павеце – 110, у Люцынскім – 53, у Дрысенскім – 1. Усяго – 212 чалавек, усе латышы, набажэнствы праводзілі выключна на латышкай мове¹².

Такім чынам, у Віцебскай губерні, дзе пратэстантызм у пачатку XX стагоддзя перажываў час уздыму, ён стаў адным з падмуркаў латышкага нацыянальнага адраджэння, што магло паўплываць на канфесійную пазіцыю беларускай інтэлігенцыі міжваеннага перыяду.

У Заходняй Беларусі ў міжваенны час моўная сітуацыя ў пратэстанцкіх царквах была больш складаная. Як паказала Т. Лісоўская, заходнебеларускія лютэране карысталіся пераважна польскай мовай, рэфарматы – беларускай (у 1933 годзе канферэнцыяй віленскай евангельска-рэфармацкай царквы было прынята рашэнне праводзіць усе набажэнствы па-беларуску). Беларускае мова да

---

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, арк. 6.

¹² *Ibidem*, арк. 18адв.

пачатку 1930-х гадоў відавочна заняла галоўнае месца ў жыцці рэфармацкай царквы. Пра гэта ўскосна сведчыць той факт, што віленскаму кальвінскаму пастару Курнатоўскаму з ваяводскай управы быў дасланы ліст, у якім забаранялася праводзіць набажэнствы на беларускай мове. Што да баптыстаў, хрысціян веры евангельскай, евангельскіх хрысціян, Цэркваў Хрыстовых, адвентыстаў сёмага дня, то мова, якой яны пераважна карысталіся, у дакументах называлася «тутэйшай». Таксама, як пісалі прадстаўнікі польскіх улад, у пратэстанцкіх цэрквах Заходняй Беларусі выкарыстоўвалася руская і ў пэўнай меры беларуская мова¹³.

Звяртае на сябе ўвагу тая акалічнасць, што фактычна ўсе пратэстанцкія дэнамінацыі ў той або іншай ступені ўжывалі беларускую мову. Так, напрыклад, сярод фармуляраў, пададзеных ва ўправу Палескага ваяводства заснавальнікам і кіраўніком Цэркваў Хрыстовых Канстанцінам Ярашэвічам, ёсць цікавы фармуляр царквы вёскі Талькава Антопальскай гміны Кобрынскага павета. Пастарам гэтай царквы быў Ян Саковіч, мясцовы чалавек, запісаны як беларус. У пункце пра дзейнасць царквы запісана: «збіраемса арганізаваць рэлігійную школу [пры царкве. – Ю. Б., А. У.] з польскай, беларускай і англійскай мовамі выкладання»¹⁴.

У найбольшай ступені беларускай мовай карысталіся метадысты. Для прадстаўнікоў гэтай дэнамінацыі ўжыванне беларускай мовы было прынцыповым. Так, паводле ўспамінаў вучняў Радашковіцкай беларускай гімназіі, якая знаходзілася пад апекай метадысцкай царквы, нават місіянеры-амерыканцы, што прыезджалі ў Заходнюю Беларусь, вывучалі беларускую мову¹⁵.

¹³ Т. Лісоўская, *Пратэстантызм у кантэксце этнаканфесійных працэсаў у Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.)* [у:] *Евангельская Царква Беларусі: гісторыя і сучаснасць*. Вып. 2. *Зборнік матэрыялаў II міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі*, Мінск 2016, с. 131–152.

¹⁴ Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (ДАБВ), ф. 1, воп. 2, спр. 2310, арк. 23адв.

¹⁵ Ю. Бачышча, *Дзейнасць царквы...*, с. 190.

Такім чынам, пратэстанты ў Беларусі карысталіся беларускай, рускай, нямецкай, польскай, латышкай і «тутэйшай» мовамі. У асноўным мова адпавядала нацыянальнасці вернікаў. Праблема была ў тым, што ў беларусаў не было выразнай сувязі нацыянальнасць-мова, як, напрыклад, у латышоў і немцаў. Гэта было адначасова і слабасцю беларускага пратэстантызму, і магчымасцю для беларускай інтэлігенцыі працаваць на моўным полі і нешта мяняць.

Пратэстанцкія беларускамоўныя выданні

Адным з вельмі ўплывовых сродкаў распаўсюджвання ідэй, а таксама фарміравання ідэнтычнасці быў пратэстанцкі друк. Фактычна ўсе пратэстанцкія дэнамінацыі займаліся выдавецкай справай, мелі ўласныя перыядычныя выданні.

Найбольшую колькасць беларускамоўных кніг, калі не лічыць біблейскіх выданняў Л. Дзекуць-Малая, у Заходняй Беларусі выпусцілі метадысты. Галоўнымі беларускамоўнымі аўтарамі гэтай дэнамінацыі былі Галляш Леўчык і Ян Пятроўскі. У 1925 годзе выйшла невялікая брашура Г. Леўчыка „*Наўоўнужа аsnowу metadyzmu*”¹⁶. Ва ўступе да кнігі паказваецца, як Евангелле змяніла жыццё мільёнаў людзей ва ўсім свеце, а царква медатыстаў актыўна працуе над распаўсюджваннем Евангелля і імкнецца, каб і ў Беларусі людзі змянялі сваё жыццё ў адпаведнасці са стандартамі слова Богага. У брашуры „*Наўоўнужа аsnowу metadyzmu*” ёсць адмысловы раздзел аб ужыванні падчас абрадаў мовы, зразумелай вернікам, у якім адзначаецца, што царква не павінна ўжываць незразумелую мову ў часе набажэнства¹⁷.

У сярэдзіне 1927 годзе ў польскім рускамоўным баптысцкім часопісе «Маяк» Л. Дзекуць-Малая, які ў той час быў пастарам найбуйнейшай ва Усходняй Еўропе брэскай баптысцкай царквы, пачаў

---

¹⁶ *Наўоўнужа аsnowу metadyzmu*, Waršawa, Wilnia 1925.

¹⁷ *Ibidem*, s. 12.

уласны праект пад назвай «Беларуская балонка». «Маяк» быў разлічаны пераважна на цэрквы Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны (Валынь), а таксама, мабыць, на цэрквы ў СССР. У «Маяку» існаваў таксама «Украінскі відділ». Мэту стварэння «Беларускай балонкі» Л. Дзекуць-Малей выразна акрэсліў у сваім першым артыкуле: «Да цябе, родны Беларускі народзе, адважваюся загаварыць праз гэтую часопісь і звярнуць тваю ўвагу на цудоўныя словы твайго адзінага Абаронца і Павадыра. Ён – сама праўда; дык і словы Яго справядлівыя. Здаверся Яму, і Ён вызваліць цябе. Толькі Ён вышле табе зорку, што разалье над табою сьвятло волі і спакою, спыніць тваі мучэньні, і прыгорне цябе, змучанага гаротніка, да Свайго Богага сэрца. Гэта цябе Ён кліча: бо ж ты „працуючы і абцяжаны”. Ён цябе ўжо „згледзіў”, хоць ты яшчэ далёка. Пакуль час сьпяшайся да Яго, Ён ждзэ цябе, заблуканы сыну, і прыйме»¹⁸.

У сваіх публікацыях у «Маяку» Л. Дзекуць-Малей на біблейскіх прыкладах паказваў, што адказ на «беларускае пытанне» знаходзіцца ў слове Божым. Ён вельмі часта звяртаўся не да асобы, а да народа, бачачы адну з галоўных нацыянальных праблем у адсутнасці перакладу Бібліі і евангельскай літаратуры на беларускую мову. Але пастар не толькі канстатаваў пустку, ён імкнуўся яе запоўніць, робячы для гэтага пераклады з Бібліі, складаючы брашуры з тлумачэннем біблейскіх гісторый, змяшчаючы ў «Маяку» тэксты беларускіх евангельскіх песень. Фактычна кожны нумар «Маяка», пачынаючы з 1927 года, заканчваўся рэдакцыйнай аб'явай: «Сябры беларускага народу. Ёсьць для раздавання беларускія эвангелі і брашуры. Распаўсюджвайце іх сярод вашых суседзяў, аднавяскоўцаў, суграмадзян. Выпісаць можна ў неабмежаваным ліку, толькі за вяртанне паштовых выдаткаў»¹⁹.

Відавочна, што Л. Дзекуць-Малей імкнуўся як мага шырэй распаўсюдзіць Біблію па-беларуску, выходзячы па-за межы сваёй

¹⁸ *Беларуская балонка*, «Маяк» 1927, № 6, с. 8.

¹⁹ *Друзья белорусского народа*, «Маяк» 1928, № 8, с. 8.

дэнамінацыі і канфесіі. Л. Дзекуць-Малей лічыў важным, каб усе хрысціянскія канфесіі карысталіся беларускай Бібліяй. Пра гэта ён пісаў Антону Луцкевічу: «Радуюцца сэрца таксама і таму, што духавенства пачынае разумець моц Сьвятога Пісьма – Слова Божага ў роднай мові беларускай і што нават будуць даваць на то сваю згоду і што бяруцца пашыраць сярод народу. Дай Бог, каб яны былі ў гэтым шчырымі насіцелямі сьвятла Божага і раздавацелямі той солі дабрадаянныя, дзе ёсьць у гэтым патрэба»²⁰. Важна адзначыць, што Л. Дзекуць-Малей масава раздаваў беларускія выданні падчас евангелізацый, і некаторыя экзэмпляры да гэтага часу захоўваюцца ў пратэстанцкіх сем'ях на Брэстчыне.

Са студзеня 1927 года Г. Леўчык рыхтаваў у Варшаве беларускамоўны дадатак «Дух і Праўда» да штомесячнага польскага метадысцкага выдання „Pielgrzym Polski”. Сама гэта газета таксама часам змяшчала матэрыялы на беларускую тэматыку па-польску. Напрыклад, у ліпені 1926 года яна перадрукавала ў польскім перакладзе артыкул „Ruch reformacki na Białorusi”²¹ з беларускага выдання 1919 года²².

Першы раз дадатак «Дух і Праўда» выйшаў кірыліцай і лацінкай. На першай старонцы змяшчаўся вольны пераклад на беларускую мову верша «Мы эвангелікі Хрыстовы!», зроблены Г. Леўчыкам з украінскага часопіса «Віра і наука». Імкнучыся давесці, што царква павінна карыстацца зразумелай народу мовай, Г. Леўчык друкуе нататкі «Хрыстос і родная бацькаўская мова»²³, дзе робіць падборку біблейскіх вершаў на тэмы: «Што сказана ў Сьв. Эвангельлі аб роднай мове?», «Што кажа праўда аб роднай мове?», публікуе падборку цытат «Аб прасьледаваньні народаў і бацькаўскай іх мовы».

²⁰ Лукаш Дзекуць-Малей..., с. 61.

²¹ *Ruch reformacki na Białorusi*, „Pielgrzym Polski” 1926, № 6, s. 6.

²² *Reformacki ruch na Białorusi* [y:] *Bielaruski Kalendar „Swajak” na 1919 hod*, Wilnia 1919, s. 37–41.

²³ «Дух і Праўда» 1927, № 1, с. 4–7; № 2–3, с. 3–5.

Другі выпуск «Духу і Праўды» пачынаецца эпіграфам Г. Леўчыка: «І беларуская мова так сама міла Хрысту, як і мовы іншых народаў». У пачатку трэцяга выпуску складальнік сцвярджае: «Беларусь аджывае, дый будзе жыць векі на перакор ўсім варожым людзям! Ня здушаць у нас Праўды ні крыўда, ні здзекі, бо сонцэ Эвангелья сьвеціць і нам!». Закончыў Г. Леўчык гэтыя матэрыялы вядомымі словамі Францішка Багушэвіча: «Ня пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб ня ўмёрлі! Бо яна нам ад Бога даная! Наша мова для нас сьвятая! Пазнаюць людзей ці па адзежы, хто якую носе; ато-ж мова – язык і ёсьць адзежа душы!». Трэба меркаваць, Г. Леўчык шчыра верыў у адраджэнне беларускага народа праз схіленне яго да веры ў Хрыста.

У 1928 годзе місія метадыстаў у Вільні надрукавала на беларускай мове кірыліцай «Катэхізм для сяброў Царквы Мэтадыстаў»²⁴. У гэтым выданні на 120 старонках раскрыты асноўныя ісціны веры: пра адносіны чалавека і Бога, пра царкву, пра малітву «Ойча наш», пра смерць і апошні суд, заповедзі Божыя і інш.

Віленскі метадыцкі пастар Стэфан Барткевіч разам з Г. Леўчыкам і беларускім дзеячам Ігнатам Мятлой у 1929 годзе пачаў выданне беларускамоўнай метадыцкай газеты «Новы шлях»²⁵. У яе выхадных даных пазначана, што гэта «незалежна-культурна-рэлігійная часопісь», якая выходзіць раз на месяц²⁶. Першы і адзіны нумар пабачыў свет 1 лютага 1929 года. Газета мела восем старонак, абсалютная большасць артыкулаў, апрача перадрукаў з іншых выданняў, не падпісана.

Звяртае на сябе ўвагу матэрыял «Патрэба Новага Касьцёла-Царквы»²⁷. Гэты тэкст быў падрыхтаваны на аснове публікацыі

²⁴ *Катэхізм для Сяброў Царквы Мэтадыстаў зьмяшчаючы збор хрысьціянскіх доктрынаў і гісторыю Сьвятога Пісьма*, Вільня 1928.

²⁵ Ю. Бачышча, *Дзейнасць царквы...*, с. 201.

²⁶ «Новы шлях. Незалежна-культурна-рэлігійная часопісь» 1929, № 1, с. 1.

²⁷ *Патрэба Новага Касьцёла-Царквы*, «Новы Шлях. Незалежна-культурна-рэлігійная часопісь» 1929, № 1, с. 5.

амерыканскіх пратэстантаў, аўтары якой пісалі, што ў 1920-я гады «вучоныя людзі» пачалі лічыць царкву «за арганізацыю зусім непатрэбную, неадпаведную да сьняньшніх патрэб, няздольную да вырашэньня сучасных квэстыяў і праблемаў». Аўтары артыкула бачылі праблему ў тым, што царква не працуе з «інтэлігентным грамадзтвам», як гэта ў свой час рабілі апостал Павел, Ян Гус, Марцін Лютэр і Джон Уэслі. Сама царква патрабавала абнаўленьня і мусіла «ісьці ў грамадзянства», адказваць на пытанні «беднасьці і безрабоўцы», якія найбольш цікавілі людзей. Заканчваецца артыкул вельмі радыкальна: «Касьцёлы прошласьці ўжо споўнілі сваю задачу, і за гэта ім належыцца падзяка, але яны сталіся непатрэбнымі як сьвечка пры электрычнай лампе».

У газеце «Новы шлях» была сфармулявана і абвешчана адна з галоўных мэт метадыстаў – працаваць з беларускай інтэлігенцыяй. На апошняй старонцы выдання была змешчана аб'ява: «Хто хоча пачаць новае жыцьцё, няхай адведвае навуку Слова Богага і набажэнствы ў Касьцёле Мэтадыстаў у Вільні, Трочкая вул. № 9, Слоніме, Шасовая 1, Радашковічах і ў інш. мясцох»²⁸.

У 1930 годзе метадысты выдалі брашуру «Курс няздельнае школы»²⁹. Гэта выданне складалася са 142 старонак, змяшчала 28 лекцыяў і з'яўлялася практычным дапаможнікам настаўнікам і дзецям. Розныя лекцыі падпісваліся рознымі крыптанімамі. Прынамсі частка матэрыялаў, выдавочна, была перакладзена з англійскай мовы, бо ў іх фігуруюць героі з англійскімі імёнамі. Гэты была першая кніга, але наступных выданняў не выяўлена.

У 1930 годзе выйшла яшчэ адна брашура рэлігійна-практычнага зместу – «Хрысьціянскія мэтодыстычныя абходы»³⁰. Магчыма, яе склаў Г. Леўчык. Выданне было ажыццёўлена пры

²⁸ «Новы Шлях. Незалежна-культурна-рэлігійная часопісь» 1929, № 1, с. 8.

²⁹ *Курс няздельнае школы. Кн. 1 (абыймае 28 лекцыяў)*, Вільня 1930.

³⁰ *Хрысьціянскія Мэтодыстычныя Абходы (абрадны парадак або рытуал)*, Вільня 1930.

падтрымцы польска-амерыканскага акцыянернага таварыства Southern Trade³¹.

У 1930 і 1936 гадах гэта ж таварыства прафінансавала выданне беларускіх зборнікаў хрысціянскіх духоўных спеваў «Божая ліра» з нотамі і без нот³². Зборнік прызначаўся для беларускіх метадысцкіх цэркваў. У прадмове гаворыцца, што прычынай яго выдання стала тое, што на пратэстанцкіх набажэнствах адчуваецца недахоп беларускіх спеваў. Таксама там сказана, што беларускі «духоўны сьпеўнік» выходзіў яшчэ ў 1925 годзе і змяшчаў 12 песень з нотамі, надрукаваных кірыліцай і лацінкай, а ў 1927 годзе выйшаў другі спеўнік на 20 песень без нот, надрукаваных кірыліцай. Але гэтыя спеўнікі не маглі здаволіць духоўных патрэб беларускіх пратэстанцкіх цэркваў. Там жа напісана, што паколькі чалавек перажывае ў жыцці перыяды радасці і журбы, то і спевы з мелодыямі павінны быць адпаведныя. У зборніку 1930 года было выкарыстана 145 мелодый: «англіцкіх, амэрыканскіх і старых каталіцкіх, некалькі нямецкіх, польскіх, расейскіх, пара беларускіх, украінскіх і агулам славянскіх супольнасьцяў»³³. Дзеля дастасавання беларускіх перакладаў да музыкі была створана і працавала спецыяльная камісія. Пачынаўся зборнік патрыятычным вершам аўтарства, праўдападобна, Г. Леўчыка: «Недалёкая часіна – // Устане мілая Айчына: // Песьня пойдзе ўвыш на волю, // Прынясе нам шчасну долю!». Укладальнікі спеўніка сцвярджалі, што выдалі яго менавіта па патрыятычных меркаваннях. Адразу пасля ўступнага верша апублікаваны ўрывак з «Лірни́ка вясковага» Уладзіслава Сыракомлі³⁴.

У спеўніку змешчаны парадак метадысцкага набажэнства, характэрны і для іншых пратэстанцкіх дэнамінацый, нікейскі сімвал

³¹ Ю. Бачышча, *Дзейнасць царквы...*, с. 198.

³² *Хрысціянскія духоўныя песьні «Божая Ліра». Мэтадыстычны сьпеўнік беларускі з нотамі. Зборнік рэлігійных гімнаў і песьняў для мэтадыстычных эвангельчных зграмаджэнняў на Беларусі*, Вільня 1930.

³³ Прадмова [у:] *Хрысціянскія духоўныя...*, с. VI.

³⁴ *Ibidem*, с. VIII.

веры, «Малітва Гасподняя» і інш. Малітва «Ойча наш» даслоўна ўзята з беларускага перакладу евангелляў баптыста Л. Дзекуць-Малея. Праўдападобна, рыхтуючы метадысцкія брашур, Г. Леўчык звяртаўся ў жніўні 1925 года да А. Луцкевіча, просячы яго даслаць пераклад „*Haspodniaj Malitwy*”³⁵.

Шэраг беларускамоўных пратэстанцкіх брашур, у якіх не пазначаны аўтар («Прыповесьць пра блуднага сына (Лукаі, 15)», «Няйтральнага мейсца няма. Разважаньні рэлігійнага зьместу» (1927), «Загінуў ці спасёны» (1932)), з’явіліся ў выдавецтве *Kompas* у Лодзі. Найбольш імаверна, што іх аўтарам быў Л. Дзекуць-Малей. Разам з гэтым, магчыма, што да іх выданьня далучыліся метадысты, якія таксама мелі кантакты як з названым выдавецтвам, так і з баптыстамі.

Лукаш Дзекуць-Малей

Адным з галоўных лідараў беларускага пратэстанцкага руху быў пастар Л. Дзекуць-Малей. З пачаткам Першай сусветнай вайны ў 1914 годзе і закрыцьцём у сувязі з гэтым Біблейскіх курсаў І. Праханава ў Санкт-Пецярбургу, дзе ён вучыўся, Л. Дзекуць-Малей вярнуўся ў родны мясціны з мэтай арганізацыі беларускіх школ. Дзеля гэтага ён далучыўся да працы Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны, і, як сведчаць запісы А. Луцкевіча, зробленыя ў сярэдзіне 1920-х гадоў, на мяжы 1915–1916 гадоў Л. Дзекуць-Малей пачаў займацца арганізацыяй беларускіх школ на Гродзеншчыне³⁶. Такім чынам, можна сьвярджаць, што Л. Дзекуць-Малей на той момант ужо быў актыўным беларускім патрыётам, які імкнуўся займацца асветніцкай дзейнасьцю.

Ці спалучаў ён гэта з рэлігійнай дзейнасьцю, мы пакуль не ведаем, як невядомымі застаюцца і падрабязнасьці яго працы ў 1916 – першай палове 1918 года.

³⁵ *Лукаш Дзекуць-Малей...*, с. 69.

³⁶ Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, ф. 3, воп. 1, спр. 126, арк. 118–119.

У другой палове 1918 года Л. Дзекуць-Малей ужо з'яўляецца прадстаўніком урада Беларускай Народнай Рэспублікі на Гродзеншчыне. Л. Дзекуць-Малей, заручыўшыся падтрымкай немцаў, «пашыраў беларускую агітацыю» ў рэгіёне³⁷. Тое, што Л. Дзекуць-Малею ўдалося знайсці агульную мову з нямецкай уладай, сведчыць пра выкарыстанне ім вопыту пакаяння ў нямецкай царкве і, магчыма, асабістых знаёмстваў у нямецкім пратэстанцкім асяродзі Беластоцчыны і Гродзеншчыны.

Аднак немцы ў той час ужо адступалі на захад і іх месца займалі польскія войскі і польская ўлада. Л. Дзекуць-Малей, як відаць з ліста Станіслава Іваноўскага да Антона Луцкевіча ад 13 лютага 1919 года, быў гатовы бараніць родны край нават са зброяй у руках: «Дзекуць-Малей быў арыштаваны ў мясцовасці, якую заняла Польская самаабарона на падставе дамоўленасці з нямецкімі ўладамі, у сувязі з тым, што ў яго былі знойдзены карабін і рэвальвер без адпаведнага дазволу на права нашэння зброі. Акрамя гэтага, былі знойдзены каля дзясятка дазваў на права нашэння зброі (Waffenschein), выдадзеных нямецкімі ўладамі на бланках. Гэта ўзбудзіла падазрэнні, што яны падробленыя. У арыштаванага была знойдзена таксама значная колькасць розных пячатак, а таксама адозваў і пракламацый, якія настрайваюць насельніцтва супраць польскага народа і легіянераў»³⁸.

Тады Л. Дзекуць-Малею ўдалося вызваліцца з-пад арышту дзякуючы хадайніцтву А. Луцкевіча і заступніцтву С. Іваноўскага. Але ўжо ў сакавіку 1919 года на беларуска-польскіх перагаворах у Гродне ён заявіў: «Нам добра вядома, што нясуць нам бальшавікі, аднак нам невядома, што мяркуюць рабіць з Беларуссю палякі. Можа, польская ласка будзе горш для нас, чым бальшавіцкі суровы рэжым дыктатуры. Калі палякаў цікавіць наш погляд на Польшчу, то трэба, штоб польскі ўрад выявіў свой твар, выказаў

³⁷ У. Ляхоўскі, А. Чарнякевіч, *op. cit.*, с. 111.

³⁸ Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 281, ap. 2, b. 32, l. 25.

тыя мэты і думкі, якія ён думае праводзіць у жыццё ў адносінах да беларусаў. Гэтага мы пакуль не бачым. Займаванне нашай зямлі мы разглядаем не як польскую акупацыю, а як месца барацьбы з бальшавікамі. Польскія войскі мы лічым авангардам Антанты. У тую ж хвіліну, калі мы адкажымся ад гэтага погляда, мы станем разглядаць вас, як армію нашых ворагаў і пачнем на кожным кроку вясці з вамі барацьбу. Яшчэ раз гавару, што мы вельмі жадаем як найхутчэй аб'явы Польскім урадам становішча па беларускаму пытанню і чым хутчэй гэта будзе зроблена, тым лепш будзе для абоіх народаў»³⁹.

Не дзіўна, што ўжо ў красавіку 1919 года Л. Дзекуць-Малей быў зноў арыштаваны польскімі ўладамі, і ледзь не памёр у турме ад тыфу. Ад смерці яго ўратавала заступніцтва С. Іваноўскага, які ў другі раз дамогся вызвалення беларускага пастара.

Л. Дзекуць-Малей з'яўляўся сябрам гродзенскага клуба «Беларуская хатка», членам Беларускай павятовай рады Гродзеншчыны, Беларускага нацыянальнага камітэта ў Гродне, адным з ініцыятараў стварэння Грамады беларускай моладзі.

Л. Дзекуць-Малей выступаў на сцэне гродзенскага тэатра ў якасці акцёра, прымаў удзел разам з Паўлінай Мядзёлкай, Уладзімірам Курбскім, Кастусём Салашыкам і Мікалаем Карповічам у спектаклях «драматычнай дружыны» Грамады беларускай моладзі⁴⁰. Але галоўны акцэнт ён рабіў усё ж на справе стварэння і захавання беларускай школьнай адукацыі.

З 26 сакавіка 1919 года Л. Дзекуць-Малей стаў сябрам Цэнтральнага беларускага вучыцельскага хаўрусу. Пастаянна інфармаваў урад БНР аб польскай палітыцы ў галіне адукацыі. Важным клопам Л. Дзекуць-Малея была кадравая праблема: ён заахвочваў многіх прайсці навучанне на Віленскіх беларускіх настаўніцкіх курсах. Больш за тое, на гэту справу яму ўдалося атрымаць пэўныя грошы

---

³⁹ У. Ляхоўскі, А. Чарнякевіч, *op. cit.*, с. 112–113.

⁴⁰ *Ibidem.*

ад урада БНР. Адначасова Л. Дзекуць-Малей займаўся арганізацыйнай баптысцкай царквы ў Гродне. Гродзенскі беларускі дзеяч Янка Антонаў нават абвінаваціў яго ў тым, што рэлігійныя справы Л. Дзекуць-Малей ставіць перад справамі нацыянальнымі. А польскі школьны інспектар па Гродзеншчыне Рафал Вазьнякоўскі назваў Л. Дзекуць-Малея «вельмі небяспечным чалавекам»⁴¹. Можна меркаваць, што Л. Дзекуць-Малей спрабаваў спалучыць асветную дзейнасць з рэлігійнай.

З пратаколаў Цэнтральнай беларускай вучыцельскай рады Гродзеншчыны добра відаць прынцыповая пазіцыя Л. Дзекуць-Малея ў змаганні за беларускую школу⁴². За гэта на працягу двух гадоў ён чатыры разы апынаўся ў турмах, і ўрэшце быў высланы з Гродна: у канцы 1921 года быў вымушаны перабрацца ў Брэст. Тут ён ажаніўся 11 чэрвеня 1922 года з Серафімай Кішкай, тут нарадзіліся іх дзеці, тут ён, разам з жонкай, ажыццявіў галоўную справу свайго жыцця – пераклаў і выдаў «Новы Запавет і Псалмы» на беларускай мове.

У Брэсце беларускі рух быў значна слабейшы, чым у Гродне. Пачварджэннем гэтага з’яўляецца кароткая гісторыя культурна-асветнага таварыства «Беларуская хатка», створанага Л. Дзекуць-Малеем у 1922 годзе. Таварыства, праўдападобна, не праіснавала і года. Аднак менавіта ў Брэсце ў Л. Дзекуць-Малея з’явілася магчымасць сур’ёзна заняцца перакладам Бібліі, пачатым яшчэ ў Гродне ў 1920 годзе. У 1923 годзе да гэтай працы далучыўся А. Луцкевіч, а ў 1924–1925 гадах удалося наладзіць кантакт з кіраўніком лодзьскага выдавецкага таварыства Комрас Вальдэмарам Гутшэ і Брытанскім і замежным біблейскім таварыствам. Такім чынам, у пачатку 1920-х гадоў Л. Дзекуць-Малею ўдалося не толькі перакласці ўсе чатыры Евангеллі, але і прыцягнуць увагу беларускай і замежнай грамадскасці да патрэбы іх выдання. Першым было

---

⁴¹ *Ibidem*, с. 117.

⁴² Лукаш Дзекуць-Малей..., с. 124–139.

выдадзена Евангелле паводле Лукі, якое пабачыла свет у сярэдзіне 1926 года⁴³.

У сувязі з працэсам над Беларускай сялянска-работніцкай грамадой у кастрычніку 1927 года А. Луцкевіч трапіў за краты. У турме ён знаходзіўся да мая 1928 года. У гэты ж час адбывалася выданне евангелляў па-беларуску асобнымі кнігамі: апошняя, паводле Марка, выйшла ў 1928 годзе.

У 1929 годзе Л. Дзекуць-Малею ўдалося дасягнуць прарыву ў адносінах з Брытанскім і замежным біблейскім таварыствам, якое нарэшце прызнала мэтазгодным выданне Новага Запавету на беларускай мове і нават выдаткавала грошы на пераклад, карэктуру і друк⁴⁴. Справа пайшла хутчэй, і ў 1931 годзе «Новы Запавет і Псальмы» ў перакладзе Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча выйшлі тыражом 25 тысяч экзэмпляраў.

Дзеля пашырэння кантэксту прывядзём фрагмент успамінаў яшчэ аднаго пратэстанцкага пастара з Заходняй Беларусі Яна Пятроўскага: «У годзе 1935 або крыху раней я першы раз спаткаўся з Гаспадаром Антонам Луцкевічам у ягонай кватэры на Піўнай вуліцы ў Вільні. Выняткавая культурная пастава Гаспадара дому, унутраны выгляд памешканьня, і перад усім ягоная эрудыцыя – тварылі ўражаньне і будзілі перакананьне, што каб быць беларусам, не абавязкова трэба ўтоесамлівацца з курнаю хатаю, панашаным кажухом ці батрацтвам [...] нават і тады, калі нічога дрэннага няма ўва ўсёй гэтай характарыстыцы, якая гэтаксама можа будзіць і гонар для чалавека. Ягонае суадношаньне да наведвальніка, ягоны ветлівы позірк з тонам ціхае аксамітнае гаворкі і заўсёды з вытрыманым граматычна пабудаваным сказам, падсьведама сугэравалі прыклад папраўнае літаратурна-беларускае мовы»⁴⁵.

---

⁴³ А. Сідарэвіч, *Да гісторыі першага выдання Новага Запавету і Псальмаў на сучаснай беларускай мове (1931 год)*, „Arche” 2012, № 1–2, с. 112–113.

⁴⁴ *Ibidem*, с. 121.

⁴⁵ Я. Пятроўскі, *Антон Луцкевіч – арыстакрат беларускае думкі [у:] Пратэстанцкая царква і беларускі нацыянальны рух на пачатку XX стагодзьдзя: артыкулы і ўспаміны*, Мінск 2006, с. 59.

Выхад «Новага Запавету і Псальмаў» быў значнай падзеяй у жыцці Заходняй Беларусі, як успамінаў Я. Пятроўскі: «Калі ў першай палове трыццатых гадоў выйшаў з друку на беларускай мове Новы Заповіт з Псальмамі, на восі Вільня – Варшава імя Антона Луцкевіча было на вуснах і ў друку ў колах праваслаўных, каталіцкіх як і пратэстанцкіх, няверуючых людзей як і веруючых, і асабліва сярод мэтадыстых, каторыя сваім замежным прадстаўніцтвам заўсёды знаходзіліся ў добрых суадносінах зь Лідарам беларускага Рэнэсансу»⁴⁶.

Для Л. Дзекуць-Малея супрацоўніцтва з А. Луцкевічам было вельмі важнае, як у прафесійных адносінах (веданне А. Луцкевічам грэчаскай мовы), так і ў плане вялізнага аўтарытэту А. Луцкевіча ў асяроддзі беларускай інтэлігенцыі. Відавочна, што гэтыя два чалавекі ставіліся адзін да аднаго з павагай і разумелі важнасць справы перакладу Бібліі на беларускую мову.

Польскія ўлады канстатавалі, што ў Брэсце ў канцы 1920-х – пачатку 1930-х гадоў было 500 вернікаў-баптыстаў беларусаў «з дамешкам палякаў», а ў вёсках Брэсцкага павета абсалютную большасць баптыстаў складалі беларусы. І гэта нягледзячы на тое, што беларусы ў Брэсце, згодна з польскай статыстыкай, складалі абсалютную меншасць⁴⁷. У тым, што брэсцкія вернікі запісаліся беларусамі, відаць, была пэўная заслуга Л. Дзекуць-Малея.

Ян Пятроўскі

Я. Пятроўскі нарадзіўся ў Слуцку. У 1919 годзе трапіў у Вільню, дзе далучыўся да беларускага руху. Наведваючы богаслужэнні віленскіх метадыстаў у канцы 1920-х гадоў, упадабаў там беларускія спевы.

Ва ўспамінах Я. Пятроўскага кідаецца ў вочы, што ён часта разважаў пра ролю царквы ў жыцці народа, яе місію і прызначэнне

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ ДАБВ, ф. 2, воп. 1, спр. 1123, арк. 100.

пастараў. Праўдападобна, гэтыя развагі і падштурхнулі яго далучыцца да метадыстаў, якія многімі беларускімі дзеячамі ў другой палове 1920-х галоў разглядаліся як магчымая альтэрнатыва «польскаму» касцёлу і «рускай» царкве.

Я. Пятроўскі згадваў, што на першым метадыцкім набажэнстве яму запомніліся беларускія спевы з невялічкага беларускага спеўніка, выдадзенага кірыліцай і лацінкай, а таксама казань пастара Стэфана Барткевіча, які простымі словамі тлумачыў, што Біблія «зьяўляецца асноваю для ўсіх хрысьціян у галіне веры, этыкі і маралі»⁴⁸.

Далейшае знаёмства з дзейнасцю метадыстаў і выкарыстанне імі беларускай мовы прывялі Я. Пятроўскага да далучэння да гэтай царквы. Ён бярэ актыўны ўдзел у сустрэчах метадыцкай маладзёжнай лігі «Эпфарт», на адной з якіх 20 студзеня 1929 года ім быў прачытаны па-беларуску рэфэрат «Аб рэфармацкім руху на Беларусі»⁴⁹.

Пасля кароткага навучання ў Польшчы – у Біблейскай школе метадыстаў у Клярысэве ў 1930–1931 гадах і працы пры метадыцкай місіі ў Варшаве Я. Пятроўскі стаў пастарам у Дзярэчыне. На той момант ён быў ужо вельмі добра знаёмы з Г. Леўчыкам.

Я. Пятроўскі акрамя беларускіх казаняў «шукаў падпісчыкаў на беларускія пэрыёдыкі, стварыў у мястэчку суполку Таварыства Беларускае Школь»⁵⁰, «утрымліваў блізкія стасункі з вучнямі беларускай гімназіі ў Вільні, цалкам салідарызуючыся з рухам, які праводзіўся праз былую Грамаду, якой ён зьяўляўся гарачым прыхільнікам»⁵¹.

Я. Пятроўскі наладзіў выданне першай беларускамоўнай пратэстанцкай газеты «Сьветач Хрыстовае Навукі». Паводле рэ-

---

⁴⁸ Я. Пятроўскі, *Мэмуары. Стагодзьдзе ў рэтраспэктыве (1905–1945)*. Кн. 1, Слуцк, Gainesville [б.г.], с. 100.

⁴⁹ LCVA, f. 53, ар. 23, б. 812, л. 178.

⁵⁰ С. Чыгрын, *Любіў Беларусь і антычную філасофію [у:] Пакліканья на родны парог. Гісторыка-краязнаўчыя артыкулы*, Мінск 2005, с. 30.

⁵¹ LCVA, f. 51, ар. 7, б. 746, л. 10.

гістрацыйных дакументаў яна мела рэлігійна-літаратурны характар, хоць, на думку польскіх улад, фактычна выконвала рэлігійна-грамадскую функцыю. З першых нумароў газеты праяўляецца і яе евангелізацыйны характар. Першы нумар пачынаўся са слоў з верша Уладзіслава Берняковіча «Пагляд на крыж скіруй». Газета друкавалася ў Вільні тыражом 500 экзэмпляраў, яе заснавальнікам, выдаўцом і рэдактарам быў Я. Пятроўскі. Дзейсную дапамогу аказваў У. Берняковіч, нататкі і беларускія патрыятычна-хрысціянскія вершы якога часта з'яўляліся на старонках выдання. Літаратурны характар газеце надавалі таксама вершы Г. Леўчыка, Яна Парфенчыка і Серафіма Дамброўскага. Апошні вельмі цёпла адгукаўся пра «Сьветач Хрыстовае Навукі», лічачы яго «першым часопісам у эвангельскім духу ў беларускай мове»⁵².

На старонках «Сьветача Хрыстовае Навукі» (выходзіў у 1935–1938 гадах) было надрукавана мноства цікавых артыкулаў, якія раскрываюць канцэптualaнае бачанне рэчаіснасці беларускімі эвангельскімі дзеячамі. Друкуючы шэраг гістарычных матэрыялаў пра Рэфармацыю на беларускіх землях, яны злучалі сучаснасць эвангельскай царквы з мінулым, паказвалі ўплывы пратэстантызму ў Вялікім Княстве Літоўскім і ў свеце. Асвятлялася дзейнасць Францыска Скарыны, якога выдаўцы лічылі адным з першых беларускіх пратэстантаў. Пішучы пра спадчыну Ф. Скарыны, Я. Пятроўскі некалькі разоў звяртаў увагу чытача на тое, што ён не імкнуўся стаць «першадрукаром», а быў перакладчыкам і выдаўцом Бібліі для свайго народа на роднай мове, бо «жаданьне Скарыны было, каб Біблія знайшлася пад кожнай беларускай стрэхай»⁵³.

Аўтары газеты крытыкавалі царквы, якія «нічога супольнага ня маюць з народам», бо не разумеюць яго імкненняў «у галіне нацы-

⁵² *Да нас пішучь*, «Сьветач Хрыстовае Навукі» 1936, № 1, с. 4.

⁵³ *Францішак Скарына (у 450-я ўгодкі нараджэньня)*, «Сьветач Хрыстовае Навукі» 1936, № 7, с. 2.

янальнай, культурнай, соцыяльнай»⁵⁴. Яны лічылі, што «да душы народу Эвангелье Хрыста можа прамовіць толькі ў роднай мове. Усякая іншая мова зьяўляецца толькі той перашкодай, якая не дазваляе народу ўвайсці ў Царства Божае»⁵⁵. Дбаючы аб выхаванні маладога пакалення Я. Пятроўскі друкаваў у газеце адпаведныя матэрыялы, якія ў 1937 годзе выйшлі асобнай брашурай «Нядзельная школа, яе сутнасць і гісторыя».

У верасні 1937 года польскія ўлады арыштавалі № 23–24 «Сьветача Хрыстовае Навукі», Я. Пятроўскі трапіў у поле зроку паліцыі. Цэнзары заўважылі крытыку каталіцкай царквы і прыкметы «блюзнерства» ў некаторых публікацыях⁵⁶. Неўзабаве выданне газеты было спынена.

У Заходняй Беларусі ў 1920–1930-я гады з’яўляліся беларускія пратэстанцкія пастары, цэрквы, выданні. Адначасова наладжваліся кантакты паміж імі і беларускай інтэлігенцыяй. З іншага боку, было шмат пастараў, якія не цікавіліся беларускай справай. Разам з тым многія прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі непрыхільна ставіліся да пратэстантызму, а нярэдка і да хрысціянства.

Далейшае даследаванне беларускага хрысціянскага руху ў Заходняй Беларусі дазволіць паўней прадставіць грамадска-культурнае і палітычнае жыццё ў гэтым рэгіёне падчас яго ўваходжання ў склад Рэспублікі Польшча.

Архіўныя крыніцы

Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 51, ap. 7, b. 746, l. 2, 10; f. 53, ap. 23, b. 812, l. 178; f. 281, ap. 2, b. 32, l. 25.

Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, ф. 3, воп. 1, спр. 126, арк. 118–119.

Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці, ф. 1, воп. 2, спр. 2310, арк. 23адв.; ф. 2, воп. 1, спр. 1123, арк. 100.

⁵⁴ Б. і П., *Хрыстова Царква*, «Сьветач Хрыстовае Навукі» 1935, № 2, с. 2–3.

⁵⁵ *Да нас пішуць*, с. 4.

⁵⁶ LCVA, f. 51, ap. 7, b. 746, l. 2.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, ф. 1430, воп. 1, спр. 47850, арк. 1–6, 18адв.

Літаратура

Haloinnija asnowy metadyzmu, Warszawa, Wilnia 1925.

Reformacki ruch na Białarusi [у:] *Bielaruski Kalendar „Swajak” na 1919 hod*, Wilnia 1919.

Ruch reformacki na Białarusi, „Pielgrzym Polski” 1926, № 6.

Б. і П., *Хрыстова Царква*, «Съветач Хрыстовае Навукі» 1935, № 2.

Бачышча Ю., *Дзейнасць царквы мэтадыстаў на ніве беларускага адраджэння ў 20–30-я гг. XX ст.* [у:] *Евангельская Царква Беларусі: гісторыя і сучаснасць. Зборнік матэрыялаў міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі*, Мінск 2014.

Бачышча Ю., *Царква і нацыя* [у:] *Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі: зборнік матэрыялаў, артыкулаў і дакументаў*, Брэст 2011.

Беларуская балонка, «Маяк» 1927, № 6.

Да нас пішуць, «Съветач Хрыстовае Навукі» 1936, № 1.

Друзья белорусского народа, «Маяк» 1928, № 8.

«Дух і Праўда» 1927, № 1, 2–3.

Катэхізм для Сяброў Царквы Мэтадыстаў зьмяшчаючы збор хрысцьцяніцкіх доктрынаў і гісторыю Святога Пісьма, Вільня 1928.

Курс нядзельнае школы. Кн. 1 (абыймае 28 лекцыяў), Вільня 1930.

Латышонак А., *Беларускія палітыкі і пратэстанты. Ад «Гомона» да Грамады*, «Спадчына» 2003, № 1.

Лісоўская Т., *Пратэстантызм у кантэксте этнаканфесійных працэсаў у Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.)* [у:] *Евангельская Царква Беларусі: гісторыя і сучаснасць. Вып. 2. Зборнік матэрыялаў II міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі*, Мінск 2016.

Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі: зборнік матэрыялаў, артыкулаў і дакументаў, Брэст 2011.

Ляхоўскі У., Чарнякевіч А., *Гарадзенскі «эпізод» жыцця пастара Лукаша Дзекуць-Малея* [у:] *Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі: зборнік матэрыялаў, артыкулаў і дакументаў*, Брэст 2011.

«Новы шлях. Незалежна-культурна-рэлігійная часопісь» 1929, № 1.

Пашкевіч А., *Пратэстантызм і беларускі нацыяналізм у міжваеннай Польшчы*, „Arche” 2007, № 5.

- Пратэстанцкая царква і беларускі нацыянальны рух на пачатку XX ст.: артыкулы і ўспаміны*, Мінск 2006.
- Пятроўскі Я., Антон Луцкевіч – арыстакрат беларускае думкі [у:] *Пратэстанцкая царква і беларускі нацыянальны рух на пачатку XX стагодзьдзя: артыкулы і ўспаміны*, Мінск 2006.
- Пятроўскі Я., *Мэмуары. Стагодзьдзе ў рэтраспэктыве (1905–1945)*. Кн. 1, Слуцк, Gainesville [б.г.].
- Русецкі У., *Пастар Станіслаў Нядзьвецкі і евангельскае прабужэньне на паўночным захадзе Беларусі*, Мінск 2017.
- Сідарэвіч А., *Да гісторыі першага выданьня Новага Завету і Псалмаў на сучаснай беларускай мове (1931 год)*, „Arche” 2012, № 1–2.
- Туронак Ю., *Мадэрная гісторыя Беларусі*, Vilnius 2006.
- Францішак Скарнына (у 450-я ўгодкі нараджэньня), «Сьветац Хрыстовае Навукі» 1936, № 7.
- Хрысьціянскія духоўныя песьні «Божая Ліра». Мэтадыстычны сьпеўнік беларускі з нотамі. Зборнік рэлігійных гімнаў і песьняў для мэтодыстычных эвангельлічных зграмаджэньняў на Беларусі*, Вільня 1930.
- Хрысьціянскія Мэтодыстычныя Абходы (абрадны парадак або рытуал)*, Вільня 1930.
- Чыгрын С., *Любіў Беларусь і антычную філасофію [у:] Пакліканьня на родны парог. Гісторыка-краязнаўчыя артыкулы*, Мінск 2005.

The protestant church and belarusian national movement in Western Belarus (1918–1939)

Many Belarusian activists in Poland in the interwar period treated Protestantism as a “Belarusian national church.” This article tells about the linguistic and national situation inside the Protestant church. Protestant publications in the Belarusian language are analyzed. The article also deals with important figures of the Belarusian evangelical movement, which contributed to the national and spiritual revival of the Belarusians. They are shepherds, Lukaš Dziekuć-Maliej and Jan Piotroŭski. The authors came to the conclusion that during the interwar period national and evangelical processes took place simultaneously in the territories of Western Belarus. Some representatives of the Protestant movement sought to make Protestantism the national church of the Belarusians. The Belarusian language was used in pastoral activities, and evangelical activity was identified with activities in favor of Belarusian culture and language. Some of the Belarusian intelligentsia treated Protestantism as a church that does not divide

the Belarusians into “Poles” and “Russians”, as was often the case with Catholicism and the Orthodox Church. In the end, these plans were not implemented. Among the believers of the Protestant movement, there were not enough people who sympathized with the Belarusian cause. In addition, a significant part of the Belarusian intelligentsia adhered to atheistic views. The links between Protestantism and the Belarusian movement are still poorly understood.

Key words: Belarus, Protestantism, Nation, National Movement, Church